

КИРИЛО РОЗУМОВСЬКИЙ:

**Спроба встановлення
спадкового гетьманства**

У Центральному державному історичному архіві України, м. Київ (далі – ЦДАК України) зберігається справа, що має діловодний заголовок: “Челобитная объ избрании гетманом Разумовского отъ полков Киевского, Миргородского, Гадяцкого и Лубенского”¹. Документи цієї справи датовано лютим 1764 р., останнього року існування гетьманського правління в Українській державі; гетьманом тоді був Кирило Розумовський (1750–1764).

На 16-ти аркушах справи вміщено чотири чолобитних від названих полків до російської імператриці Катерини II. У них чітко сформульовано суть проблеми, винесеної на розгляд імператриці: “дабы мы... во избрании после нынешнего Гетмана из сынов Его – Графов Разумовских в Гетманы ... избрать свободу имели, и на таком основании, как нынешний Гетман утвержен состоит”. Тобто, українська козацька старшина і шляхта ставили вимогу про запровадження в Українській державі спадкового гетьманського правління. Ідея в історії українського державотворення не була новою. Саме на цьому наголошувалося в чолобитних: “Ближайшее средство находим: после нынешнего Гетмана в избрание в Гетманы из сынов Его Сиятельства Графов Разумовских, имея... пример, яко по Гетману Богдану Хмельницкому ... избран и утвержен был Гетманом сын его Юрий Хмельницкий”².

Справді, у другій половині квітня 1657 р. на раді в Чигирині Богдан Хмельницький передав своє гетьманство синові Юрію; а оскільки хлопцеві на той час було лише 16 років, доручив генеральному писареві Війська Запорозького Івану Виговському бути при ньому регентом (опікуном)³. Це був час українських національно-визвольних змагань, коли набула значного поширення ідея національного державотворення⁴. Обставини боротьби з Річчю Посполитою за незалежність сприяли поширенню серед частини старшини орієнтації на монархізм, звернений до інституції гетьманства. Однак подальший розвиток української історії засвідчив, що ця орієнтація не вийшла за межі особистої харизми Богдана Хмельницького і не стала твердою позицією хоч би частини старшини стосовно посади гетьмана безвідносно до особи. Тому, коли після смерті Богдана Хмельницького його найближчий сподвижник Іван Виговський, домагаючися гетьманської булави, власноруч зруйнував такі ще слабкі монархічні засади гетьманської влади, козацька старшина цьому не протистояла й обрала його восени 1657 р. на гетьмана замість малолітнього Юрія Хмельницького. Однак і цей правитель зі зміною політичної ситуації вже навесні 1659 р., відправляючи послів на Варшавський сейм, що мав ратифікувати Гадяцьку угоду 1658 р. про входження Війська Запорозького до складу Речі Посполитої як рівноправного з Польщею і Великим князівством Литовським третього члена унії – Вели-

кого князівства Руського, дав їм особливе доручення. Згідно з ним посли повинні були домагатися, аби після смерті Івана Виговського один з його братів – Данило, без виборів успадкував велике гетьманство, а ще одному його братові – Костянтину, було надано у спадок польне гетьманство⁵.

Надалі ще не один український гетьман намагався розширити свої повноваження і перетворити виборну гетьманську владу на спадкову монархічну, однак значної підтримки вони не мали. Зокрема, такі прагнення гетьманів Дем'яна Многогрішного й Івана Самойловича стали в числі головних причин їх усунення від влади. Гетьман Петро Дорошенко теж добивався довічного гетьманства, а згодом – його передавання у спадок синові й онуку, планував стати удільним українським князем, мати незалежну ні від кого монархічну владу⁶. Значної концентрації влади в своїх руках домогся гетьман Іван Мазепа – фактично він правив як виборний монарх.

Звичайно, така лінія поведінки українських гетьманів викликала різке несприйняття з боку Московської (Російської) держави, яка цілком справедливо вбачала в цьому автономістичні і ще більше – незалежницькі настрої, чого вона аж ніяк не допускала. Переходячи в наступ, російське самодержавство всіляко обмежувало гетьманські повноваження, що найяскравіше відобразилося в договірних статтях, які змушений був укладати кожен новий гетьман, заступаючи на владу, з російським царем. Цей наступ особливо посилювався у XVIII ст., коли російська адміністрація чинила спроби прямої ліквідації інституту гетьманства в Україні. Чи не найвідчутнішим ударом стала заборона російської імператриці Анни Іоаннівни після смерті Данила Апостола (січень 1734 р.) обирати нового гетьмана. Почався період міжгетьманства, що тривав 16 років (1734–1750), коли влада в Україні належала так званому Правлінню гетьманського уряду із шести чоловік (3 росіяни і 3 українці); фактично ж усі справи вирішував голова правління – росіянин.

Незважаючи на те, що українська сторона зазнавала у цьому протистоянні значних втрат і зростала кількість тих, хто зневірювався і відступав або й цілком переходив на російську службу, прагнення до втілення національної ідеї, ідеї української державності не сходило з порядку денного. Визначний український історик М. С. Грушевський, говорячи про значне зросійщення української еліти у XVIII ст., називаючи їх – нащадків борців за волю й самостійність України – слабкими, відмічав, що “при всім тим не можна сказати все-таки, що існування української автономії, хоч би і в такій злинялій, обкросеній і зросійщеній формі було річчю байдужою з погляду національного українського життя. Під пудреними французькими париками і модними вишитими камзолами нового покоління українського громадянства, під його великоруською мовою і політичною услужністю зоставався певний український патріотизм”⁷.

Взірцем саме такого патріотизму і слугував Кирило Розумовський. Виходець із рядових українських козаків Розумів, він зробив карколомну кар’єру при російському дворі (граф, камергер, президент Петербурзької Академії наук, генерал-фельдмаршал), але, ставши українським гетьманом, активно працював над зміцненням Української держави, а коли вийшов у відставку, до кінця життя, за свідченням сучасників, згадував як найщасливіший той час, коли був пастушком у рідному с. Лемешах⁸.

Ті сприятливі умови, що склалися для України за правління російської імператриці Єлизавети Петрівни (1741–1761), було цілком використано для відновлення гетьманської форми правління в Україні. Саме в цей період, у 1750 р., і став гетьманом (не так вибраним, як призначеним) Кирило Розумовський, брат Олексія Розумовського, таємно обвінчаного з Єлизаветою Петрівною. Відновити гетьманство імператрицю переконала козацька старшина за підтримки Олексія Розумовського під час її поїздки 1741 р. в Україну.

Охарактеризуємо час правління гетьмана Розумовського словами визначного історика О. П. Оглобина: “Це була доба останнього піднесення старої козацько-гетьманської держави, доба економічного зросту Лівобережної України і буяння української національно-політичної думки, доба блискучого розквіту української культури та мистецтва. Маєстатична постать останнього гетьмана старої України Кирила Розумовського, який поведився на Україні як справжній володар, його далекосяжні династичні плани, блиск Глухівської гетьманської резиденції, грандіозний план відновити українську столицю в Батурині з його “національними строєннями”, проект заснувати там перший університет на Україні, яскраві твори української національної історіографії (наприклад, “Описание о Малой России” Григорія Покаса), утворення поважного кола української патріотичної інтелігенції – все це було відповіддю старої гетьманської України на ту навалу московського імперіалізму, яка невблаганно сунула на Україну, загрожуючи її державній автономії і кінець-кінцем існуванню української нації та її культури”⁹.

Кирило Розумовський згуртував навколо себе патріотично налаштованих, переважно молодих, людей, представників тогочасної вже сформованої української еліти, яка називала себе шляхтою. Більшість її вбачала перспективу українського державотворення в поєднанні республіканських форм правління на зразок Речі Посполитої з традиційно козацькими, тобто створення держави на кшталт Великого князівства Руського з Гадяцького трактату 1658 р. гетьмана Івана Виговського, але в російському підпорядкуванні. Саме їх згодом М. С. Грушевський назвав знаменитим станом військових канцеляристів (тобто тих, хто працював у Генеральній військовій канцелярії), який підготував національне українське відродження XIX ст.

У 1762 р. Кирило Розумовський брав активну участь у двірцевому перевороті на користь російської імператриці Катерини II, тому тривалий час жив у Москві. Навесні 1763 р. гетьман одержав дозвіл на перебування в Україні впродовж двох років. Підготовка до від'їзду розпочалася в квітні – це засвідчують документи “Справи про підготування підвод для проїзду гетьмана з Москви до Глухова”, датовані 16 квітня¹⁰. Кирило Розумовський повернувся в Україну у червні. У вересні 1763 р. для обговорення широкого кола питань щодо реформ гетьман скликав в Глухові Генеральну старшинську раду¹¹. За документами ЦДІАК України дату початку ради можна назвати точніше. У “Справі про виклик до м. Глухова полковників з представниками старшини і бунчукових і військових товаришів для розгляду статуту” вказано, що учасникам з'їзду слід було з'явитись у Генеральну військову канцелярію 10 серпня¹². Серед документів справи – “Реєстр бунчукових товаришів” та “Реєстр військових товаришів”, визначених учасниками з'їзду¹³, а також рапорти тих, хто з поважних причин не зміг узяти участі в

його роботі¹⁴. Загалом від кожного полку на раді було представлено по два старшини та два сотники. Решта – шляхетство: 56 бунчукових товаришів і 38 військових товаришів¹⁵. Головну увагу було звернено на реформування судоустрою України, в основу якого покладено організацію гродських, земських і підкоморських судів. На раді також було розроблено “Прохання шляхетства і старшин разом з гетьманом про відновлення різних старовинних прав Малоросії”¹⁶. Цей документ яскраво засвідчив погляди української еліти, що розглядала Гетьманську Україну як самостійну державу з власними кордонами, очільником, урядом та економічною системою. У розділі “О вольном избрании гетмана” про спадкове гетьманство не було й згадки, йшлося тільки про збереження виборного інституту гетьманства, такого, як це було за Богдана Хмельницького, і про те, щоб не запроваджувалися “новые уряды гетманского правления, с вольностями и прежними малороссийского народа обыкновениями несходные”¹⁷.

Виходячи з цього пункту “Прохання”, один із сучасних дослідників теми О. В. Струкевич взагалі заперечує існування окремого документа – чолобитної про заснування спадкового гетьманства в Україні. Він стверджує, що чутки про наміри К. Г. Розумовського заснувати гетьманську династію народилися в кулуарах імператорського двору. Однак, на переконання О. О. Васильчикова, таку чолобитну на ім’я імператриці було складено під час перерви в роботі Генеральної старшинської ради, що настала після розроблення “Прохання”¹⁸. Її автори – генеральний писар Василь Туманський, а також полковники – гадацький Антін Крижановський і миргородський Федір Остроградський. Брата Василя Туманського, старшого канцеляриста Генеральної військової канцелярії, було направлено в Київ для ознайомлення з чолобитною та її підписання київським митрополитом Арсенієм Могиллянським та архімандритом Києво-Печерської лаври Зосимою Валькевичем, однак вони не підтримали цієї ініціативи. Тим часом до Глухова, згідно з розпорядженням гетьмана, знову з’їхалось чимало старшин і представників шляхетства; всі вони зібралися в Генеральній військовій канцелярії. Зачитану генеральним писарем зібранню чолобитну про запровадження в Україні спадкового гетьманства більшість, насамперед генеральна старшина, не підтримала. Обговорення продовжилося наступного дня. З генеральної старшини чолобитну підписали тільки генеральний писар Василь Туманський, генеральний підскарбій Василь Гудович і генеральний суддя Олександр Дублянський. Зате її підписали всі присутні полковники, за винятком чернігівського – Петра Милорадовича, всі бунчукові товариші (крім Григорія Іваненка), всі полкові старшини, сотники та інші полкові чини.

Інформація про цей документ швидко долетіла до Петербурга, притому не одним каналом. Зокрема, копію чолобитної поспішив надати архімандрит Зосима Валькович; група старшини відправила в столицю військового товариша Павловського; зрештою, сам гетьман, не дочекавшись нового з’їзду, відправив Катерині II оригінал чолобитної, яку підписала тільки частина старшини. Виклик у столицю не змусив на себе чекати. Кирило Розумовський вирушив до Петербурга 9 січня 1764 р.¹⁹

Так розповідає історію створення чолобитної до Катерини II про запровадження спадкового гетьманства О. О. Васильчиков, закінчуючи її такими

словами: “Этим дѣло и окончилось, хотя ожидали еще из полков немалого съезда”²⁰. Дещо іншу версію закінчення цієї історії подано в “Історії Русів”: “... посилено в повіти сотні спеціальних урядників, щоб підписувались на тій же супліці. Але ... урядники та значні козаки, не вагаючись, сказали тим посланцям, що вони таку безглузду супліку і вигадки вважають за вельми противну їхнім правилам, привілеям та самому розумові і ніколи на неї не погодяться”²¹.

Однак можна стверджувати, що згадана на початку публікації архівна справа під діловодним заголовком “Челобитная объ избрании гетманом Разумовского отъ полков Киевского, Миргородского, Гадяцкого и Лубенского” (лютий 1764 р.) дозволяє дещо по-іншому висвітлити це питання української історії: збір підписів тривав ще й після від’їзду Кирила Разумовського в Санкт-Петербург і був досить результативним у названих чотирьох полках. У Лубенському полку зібрано 87 підписів, у тому числі лубенського полковника Івана Кулябки, полкової та сотенної старшини, двох отаманів, бунчукових і одного військового товаришів, а також значкових товаришів. У Гадяцькому полку підписів 93, відкриває список гадяцький полковник Антін Крижанівський; окрім названих категорій підписантів, у Лубенському полку цю чолобитну підписало чотири священнослужителі. Список Київського полку відкриває підкоморій Олександр Солонина (київський полковник Юхим Дараган помер 3 квітня 1762 р.²², відомостей про призначення нового полковника не виявлено), чолобитну підписав 41 чоловік, у т. ч. полкова і сотенна старшина, значкові, військові й бунчукові товариші, а також два військових канцеляристи. Чолобитну від Миргородського полку підписали 66 осіб, у т. ч. полковник Федір Остроградський і два канцеляристи Генеральної військової канцелярії. Разом підписів – 287.

Якщо до цієї кількості додати, орієнтовно, ще 130 підписів, проставлених на чолобитній, складеній у кінці роботи Глухівської генеральної ради і вже відправленій на адресу імператриці (про це йшлося раніше), то можна припустити, що разом підписів під обома чолобитними про запровадження спадкового гетьманства у роді Разумовських було проставлено в межах 400. Щоб визначитися, як саме ці 400 підписантів співвідносилися з загальною кількістю української еліти, надамо певну історичну довідку.

На початок 1764 р. Гетьманська Україна складалася з 10-ти полків (Гадяцького, Київського, Лубенського, Миргородського, Ніжинського, Переяславського, Полтавського, Прилуцького, Стародубського і Чернігівського) та 174-х сотень. Кількість різних груп еліти подамо за Зеноном Когутом: “У 1760-х роках українська еліта нараховувала від 2100 до 2300 дорослих чоловіків. Згідно з реєстром 1763 року, на той час був 221 бунчуковий товариш, 329 військових товаришів і 722 значкових товаришів...”^{*} Генеральна

---

^{*} Українська еліта сформувалася у зв’язку з появою державного утворення – Гетьманської України, як служилий стан для укомплектування її військового й адміністративного апарату. З 80-х років XVII ст. ця окрема соціальна верства остаточно оформилась як Значне (згодом частіше називалося Знатним) військово-товариство; його було зафіксовано в офіційному реєстрі. На 20-ті роки XVIII ст.

старшина, полковники та полкова старшина нараховували близько 80 осіб. Сотники та старші канцеляристи – близько 180 осіб. Оскільки деякі канцеляристи Генеральної, полкової і сотенних канцелярій також походили зі значкових товаришів, але ці посади могли посідати також рядові козаки або сини священників, важко підрахувати, скільки з майже з 300 канцеляристів різних рангів були значковими товаришами. У 1760-х роках зі всього населення, що перевищувало один мільйон дорослих чоловіків, приблизно 300 осіб належали до найвищої аристократії і мали доступ до посад вищого і середнього рівня в українській адміністрації, тоді як ще 500 чоловік могли займати деякі посади середнього рівня і більшість посад нижчого рівня. Нарешті, 1300–1500 осіб складала дрібне шляхетство з доступом лише до найнижчих посад у гетьманщині”²³.

Проаналізувавши зміст чолобитної про встановлення в Україні спадкового гетьманства, направлену імператриці (тобто в кінці 1763 р., тієї, що її підписали частина учасників Глухівської генеральної ради), зокрема в докладному викладі О. О. Васильчикова²⁴, доходимо висновку, що саме цей текст покладено в основу всіх чотирьох чолобитних від Київського, Миргородського, Гадяцького і Лубенського полків, що зберігаються в ЦДІАК України. Ці документи написані за одним зразком, мало в чому різняться між собою за змістом; відмінності визначено лише індивідуальним стилем чотирьох полкових писарів, що готували документи. Саме через це для публікації надано тільки одну чолобитну в повному обсязі – від Лубенського полку, з інших трьох опубліковано тільки підписи.

Кидається у вічі ще й той факт, що підписи зібрано в полках, очільники яких найбільше підтримували гетьмана. Вже йшлося про те, що полковники – гадяцький Антін Крижановський і миргородський Федір Остроградський, разом з генеральним писарем Василем Туманським склали текст чолобитної на основі 23-х ухвалених Генеральною радою пунктів. А лубенський полковник Іван Кулябка, теж відомий як гетьманів прихильник, був у числі перших серед тих, хто підтримував реформи Кирила Розумовського, зокрема військову, в галузі освіти тощо. Судячи з того, що оригінали цих чолобитних залишились у фонді 51, Генеральна військова канцелярія, їх так і не було відправлено за призначенням, до імператриці. І то не дивно: на час оформлення цих чолобитних Кирило Розумовський уже був у Петербурзі, від нього вже вимагали подати у відставку. Гетьман усіяко відтягував рішення, але в жовтні 1764 р. усе ж був змушений зробити це.

Указ імператриці про відставку гетьмана Кирила Розумовського було підписано 10 листопада 1764 р.²⁵ Після цього гетьманське правління в Українській козацькій державі не відновлювалося. Для управління Лі-

---

в товаристві закріпилася трирівнева ієрархічна структура. **Бунчукові товариші** – еліта найвищого рангу, підпорядковувалися безпосередньо гетьманові; з них виходила майже вся генеральна старшина, а також полковники і полкова старшина. **Військові товариші** – середня ланка, досить численна, підпорядковувалася Генеральній військовій канцелярії і з них зазвичай набирали сотників і старших канцеляристів. **Значкові товариші** – нижча, найчисельніша ланка; підлягали владі полковників й обіймали посади нижчої полкової старшини й канцеляристів.

вобережною Україною було створено Малоросійську колегію на чолі з П. О. Рум'янцевим-Задунайським. Існування автономної козацької України було для московської політичної системи аномальним явищем, тому ця автономія обмежувалась упродовж усього існування Гетьманської України. У державі з практично необмеженою владою царя не було місця українським правам і вольностям.

Попри те, що всі ці трагічні зміни більшість української еліти сприйняла з покірністю, національна ідея продовжувала жити.

Публікацію підготували

**Лідія СУХИХ,
Ольга ВОВК**

¹ ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19155, арк. 1–16.

² Чолобитну від Лубенського полку, звідки взято обидві цитати, див.: ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19155, арк. 1–5. Цю чолобитну в повному обсязі додано до статті.

³ *Смолій В., Степанков В.* Богдан Хмельницький. – К., 2003. – С. 384–386.

⁴ Детальніше про це див.: *Смолій В. А., Степанков В. С.* Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. – К., 1997; *Шевчук Валерій.* Національна ідея в Україні, зокрема національно-визвольна, та її подвижники. Історичний нарис. – К., 2006 та ін.

⁵ Історія українського козацтва. Нариси у двох томах. – Т. 1. – К., 2006. – С. 296.

⁶ *Степанков В. С.* Проблема становлення монархічної форми правління Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.) // УІЖ. – 1995. – № 4. – С. 29.

⁷ *Грушевський Михайло.* Ілюстрована історія України. Репринтне відтворення видання 1913 року. – К., 1990. – С. 430.

⁸ *Васильчиков А. А.* Семейство Разумовских. – Т. 1. – СПб., 1880. – С. 334, 337; *Горобець Віктор, Чухліб Тарас.* Незнайомо Клію. Таємниці, казуси й курйози української історії. Козацька доба. – К., 2004. – С. 264–268.

⁹ *Оглоблин Олександр.* Люди старої України та інші праці. – Острог – Нью-Йорк, 2000. – С. 43.

¹⁰ ЦДІАК України, ф. 269, оп. 1, спр. 4545, арк. 1–4.

¹¹ *Когут Зенон.* Російський централізм і українська автономія. Ліквідація гетьманщини. 1760–1830. – К., 1996. – С. 83.

¹² ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 17703, арк. 2 зв.

¹³ Там само, арк. 3–4 і 5 і зв.

¹⁴ Там само, арк. 7–9.

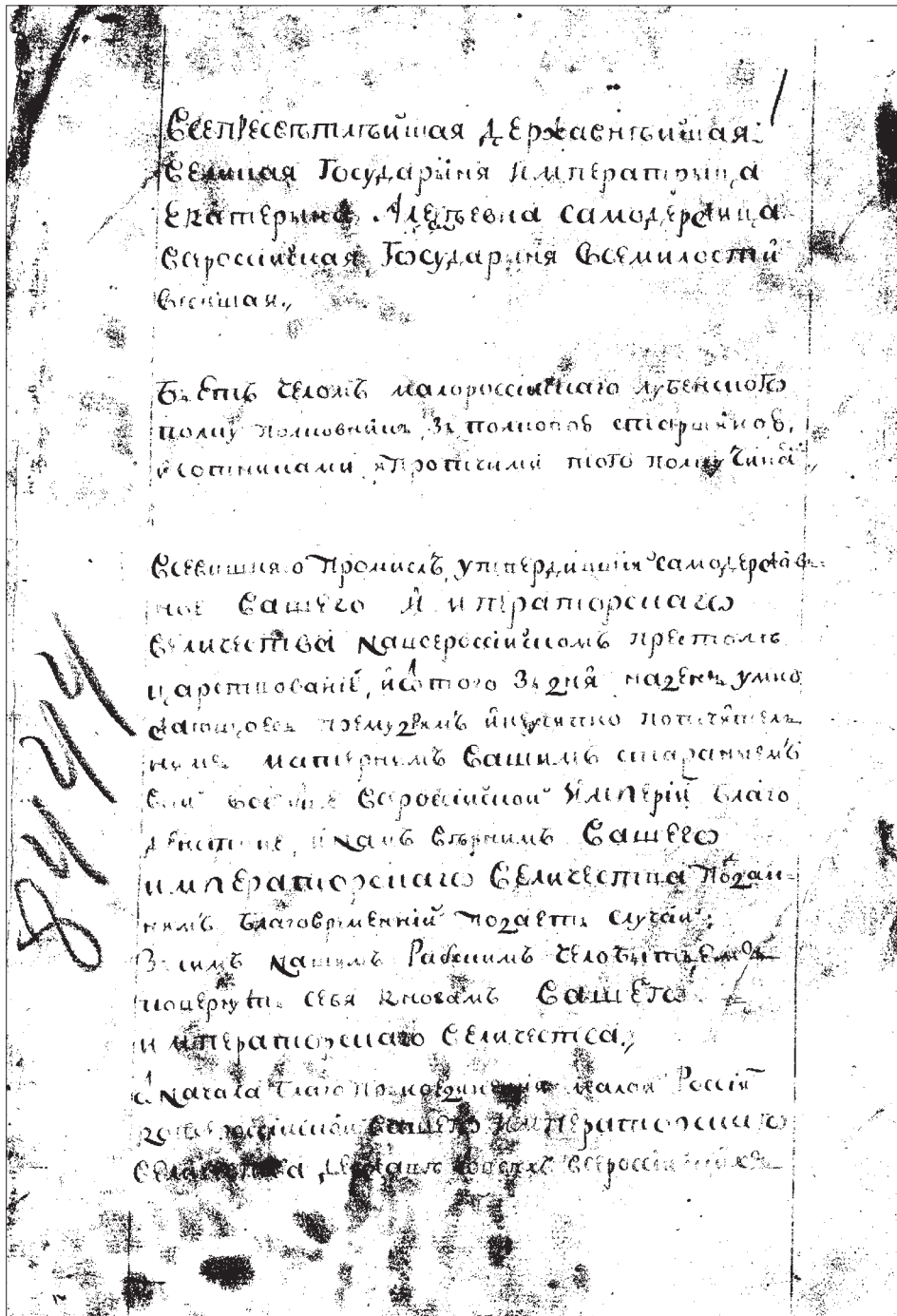
¹⁵ *Когут Зенон.* Російський централізм... – С. 83.

¹⁶ Публікацію “Прохання” див.: *Кистяковский А. Ф.* Прошение Малороссийского шляхетства и старшин вместе с гетманом, о восстановлении разных старинных прав Малороссии, поданные Екатерине II в 1764 году // Киевская старина. – 1883. – Т. VI. Июнь. – С. 317–346. *Струкевич О. К.* Про остаточне знищення гетьманства на Україні та заснування другої Малоросійської колегії // УІЖ. – 1993. – № 7–8. – С. 85–101; – № 9. – С. 87–95.

¹⁷ А. Ф. Прошение... – С. 325.

¹⁸ Див.: УІЖ. – 1993. – № 7–8. – С. 86; *Васильчиков А. А.* Семейство Разумовских. – Т. 1. – С. 314, 315.

¹⁹ Там само. – С. 317.

Перша сторінка чолобитної полкової та сотенної старшини
 Лубенського полку до російської імператриці Катерини II про
 встановлення в роді Розумовських спадкового гетьманства. Лютий 1764 р.
 (ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19155, арк. 1)

²⁰ Там само. – С. 315.

²¹ Історія Русів. – К., 1991. – С. 309–310. До речі, анонімний автор “Історії Русів” різко негативно оцінив зміст цих чолобитних: “скомпоновано прохання до імператриці іменем усієї Малоросії з наданням постійного Гетьманства в роді Розумовських і з поданням на те причин вельми образливих для самих прохачів та їхніх нащадків. В ній без жалю обмовлено й спаплюжено попередніх правителів і обивателів Малоросії, живих і мертвих... Інша рука, а особливо громадянина природнього, затремтіла б од перших слів, таких огудливих і злобних на Малоросію”.

²² ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 2308.

²³ *Когут Зенон*. Коріння ідентичности. Студії з ранньомодерної та модерної історії України. – К., 2004. – С. 49–50.

²⁴ *Васильчиков А. А.* Семейство Разумовских. – Т. 1. – С. 316.

²⁵ ЦДІАК України, ф. 269, оп. 1, спр. 4265, арк. 1 і зв.

№ 1

Чолобитна полкової і сотенної старшини та шляхетства Лубенського полку до російської імператриці Катерини II про встановлення в роді Розумовських спадкового гетьманства

Всепресветлейшая Державнейшая Великая Государыня Императрица Екатерина Алексеевна, самодержица Всероссийская, Государыня Всемилостивейшая.

Бьет челом Малороссийского Лубенского полку полковник з полковою старшиною и сотниками и протчими того полку чинами.

Всевишняго промысле, утвердивший самодержавное Вашего Императорского Величества на Всероссийском престоле царствование, и от того з дня на день умножающоесь премудрим и неусипно попечительным матерним Вашим старанием всей вообще Всероссийской империи благоденствие, и нам, верним Вашего Императорского Величества подданным, благовременный подает случай; з сим нашим рабским челобитием повернуть себя к ногам Вашего Императорского Величества.

От начала благоприсоединения Малой России ко Всероссийской Вашего Императорского Величества державе от всех всероссийских монархов утверждено малороссийский народ по узаконенным правам и прывилегиям управлять Гетманской особе. Как же в сие Гетманское достоинство после Гетмана Богдана Хмельницкого избрание чинилось всегда новых персон, то до Гетмана Скоропадского несколько таких Гетманов было, чрез которых не токмо внутри самого малороссийского народа частия несогласия в делах, замешательства, и разныя другия происходили беспокойства, и оттого найпаче малороссийский народ великия претерпевал разорения, но и самой Российской империи причинялись затруднения; к тому же те самие прежние Гетманы пры своем Гетманском правлении, к чувствительному народному неудовольствию, найпаче о собственной своей, нежели об общей всего народа ползе старания прылагали.

Немало ж и такова, а особливо после смерти Гетмана Апостола; времени имели в которое избрание и учреждение Гетмана отложено было указом для того токмо, чтоб сискать к тому достоинству такого персону, от которого б ко всероссийскому престолу неверности показано не было, и малороссийскому народу никаких бедств и разорений произойти не могло. А между тем вместо Гетманского правления определяемы были частые и всегда новие временные командиры.

Из таких обстоятельств все мы нижеподписавшись, имев доволное уважение, благополезным находим как для ненарушенной целости высоких Вашего Императорскаго Величества и всей империи интересов, так и для всегдашнего утверждения Малой России прав, волностей и прывилегиев сохранения, и избежания сему народу вышепоказанных разорительных трудностей, иметь Гетмана всегда от такой фамилии, которая о непоколимой своей ко всероссийскому престолу верности более других утверждена. Вашему Императорскому Величеству небезизвестно, что в [1]750-м году все духовные и мирские здешние власти, шляхетство со всеми прочими чинами, войском и народом единогласно избрали Гетманом Его Сиятельство графа Кирила Григориевича Разумовскаго, которой по тому избранию и всеподданнейшему общему прошению в том Гетманском достоинстве от Ея Величества блаженния и вечно достойна памяти Государыни императрицы Елисаветы Петровны утвержден и по пожалованной ему за собственноручним Ея же Величества подписанием прывилегий уже чрез четырнадцать лет управляет всеми воинскими и гражданскими в Малой России делами, с особливим своим рачительным всегда попечением, о наилучшем устроении как воинских обрядов, так гражданских правлений к доставлению обыженным найскорейшей по правам справедливосты.

На таково Его Сиятельства Графа Гетмана благополезное всем нам управление взирая, а при том выдя, с какою он всеусердною своею верностию и другие имеющиеся на себе высокие имперские достоинства отправляет, чем заслужил отличную себе доверенность, а к тому же яко он в Великой России не меньшую часть имений, скол и в Малой России имеет; пры том надеясь, что синовья его прыродные графы Разумовские стол благородно воспитываются, что как в ревностной и верной всероссийскому престолу службе, так и в прочих похвали достойных качествах и благоповедениях родителя своего подражать несуменно будут. Ближайшее средство находим: после нонешнего Гетмана в избрании в Гетмани из синов Его Сиятельства Графов Разумовских, имея сверх донесенных обстоятельств и сей пример яко по Гетману Богдану Хмельницкому в разсуждении Его известных Российской империи услуг обще избран и утвержден был Гетманом син его Юрый Хмельницкий.

Того ради таково усердное наше общее желание возимев, припадая к ногам Вашего Императорскаго Величества, всеподданнейше просим скол на сие наше общее желание, стол более на дознанную нонешнего Гетмана ко всероссийскому Вашего Императорскаго Величества престолу верность и усердие прызирая, Височайше свое явить благоволение и имянним своим указом всемилостивейше утвердить, дабы мы, нижайшие, после нинешнего Гетмана из синов Его Графов Разумовских в Гетмани того, который к сему достойнейший будет, з Высочайшего Вашего Императорскаго Величества соизволения избрать свободность имели, и на таком основании, как нинешний Гетман утвержден состоит, сие благоучреждение не токмо к прославлению премудраго царствования Вашего Императорскаго Величества и ко умножению славы и к ползи всей империи служить будет, но и малороссийскаго народа пры учрежденных правах, волностях и прывилегиях ненарушное в непоколимой всероссийскому престолу верности сохранение на вечно время пребудет.

1764 году, февраля¹

Вашего Императорскаго Пресветлейшаго Величества
верние поддание и всенижайшие рабы.

Полковъникъ Лубенскый Иванъ Кулябка
Подкоморій Полку Лубенскаго Василь Кулябка
Бунчуковий товаришь Федор Дяковскый

Бунчуковий товаришъ Іванъ Криштофовичъ
Обозни[й] Полкови[й] Лубенски Филипъ Петривски
Судя Полковій Лубенскій Василь Стефановичъ
Писарь Полковій Лубенскій Яковъ Корнѣвичъ
Асауль Полковій Лубенскій Радіонъ Рвачевскій
Абшитованный² асауль Полковий Лубенский Климиъ Христичъ
Абшитованный асауль Полковий Лубенский Михайло Огроновичъ
Абшитованный асауль Полковий Лубенский Александръ Бутовскій
Хоружий Полковий Лубенский Стефанъ Корнѣвичъ
Хоружий Полковий Лубенский Стефанъ Лукановичъ
Войсковий товаришъ Яковъ Маргосъ
Сотникъ Лубенский Іванъ Огроновичъ
Сотникъ Сенчанскій Тимофей Криштофовичъ
Сотникъ Горошинскій Петро Сахновскій
Сотникъ Смелянскій Григорій Громѣка
Сотникъ Глинскій Павель Свѣтъ
Сотникъ Лохвицкой Василий Нелговскій
Сотникъ Курѣнски Іванъ Стефановъ
Сотникъ Яблуновскій Алексѣй Чернѣцкий
Сотникъ второ Пирятинскій Михайло Ореховскій
Сотникъ Снѣтинскій Павель Кулябка
Сотникъ второ Лохвицкій [...] Лукашевичъ
Сотникъ Сенчанскій Федоръ Слюзъ
Сотникъ Роменскій Демянь Гайдукъ
Сотникъ перво Пирятинский Максимъ Щербакъ
Сотникъ Городиский Максимъ Петровскій
Сотникъ Янишполскій Іванъ Корнѣвичъ
Атаманъ [...]айпсой Іванъ Григоровичъ
Атаманъ сотенний роменский Іванъ Федоровъ
Значковий Полку Лубенского товаришъ Стефанъ Водарский
Значковій Полку Лубенского товаришъ Михайло Вытенко
Значковій товаришъ Полку Лубенского Адріян Калениченко
Значковий товаришъ Полку Лубенского Роман Калениченко
Значковій Полку Лубенского товаришъ Тимофѣй Воротилякъ
Значковій товаришъ Романъ Федоровъ
Значковий товаришъ Роман Ябловскій
Абшитованій значковій товаришъ Павель Постомнікъ
Значковий Полку Лубенского товаришъ Григори[й] Куликъ
Значковий Полку Лубенского товаришъ Стефан Засулский
Значковій Полку Лубенского товаришъ Федор Хилчевский
Атаманъ сотенній Янишполский Стефанъ Лусовский
Значковій Полку Лубенского товаришъ Самуйловичъ
Полку Лубенского значковий товаришъ Василь Мирецъ
Значковий Полку Лубенского товаришъ Михайло Полунъ
Значковий Полку Лубенского товаришъ Григорий Савицкий
Значковий товаришъ Александер Шивка
Значковий товаришъ Стефан Хр[а]пко
Значковий Полку Лубенского товаришъ Федоръ Жаданъ
Значковий товаришъ Стефанъ Ющенко
Значковий товаришъ Фома Те[ги]басъ

Значковій товариш Лубенського Полку Якимъ [С]еластенникъ
Значковій Полку Лубенського товаришъ Іванъ Максимовичъ
Значковій Полку Лубенського товаришъ Андрѣй Афанасієв
Значковій товаришъ Якимъ Максимовичъ
Атаманъ сотенний Чорнуский Гаврило Бойчевский
Значковий Полку Лубенського товаришъ Андрѣй Ставровский
Значковій Полку Лубенського товаришъ Василь Криницький
Абшитованій значковій Полку Лубенського товаришъ Федор Мещанко
Абшитованний значковий товаришъ Василь Миколаєнко
Абшитованный значковый товаришъ Михайло Пасюта
Атаманъ сотенний перво Пирятинскій Іюсифъ Пятковскій
Атаманъ сотенний перво Лохвицкий Григорій Горобиовский
Атаманъ сотенний второ Пирятинскій Андрѣ [й] Вакулович
Атаманъ сотенний Яблуневский Іванъ Стефановъ
Атаманъ сотенний Горошинскій Василь Волинской
Атаманъ сотенний Жовнинский Іванъ Соколь
Абшитованний значковий Полку Лубенського товаришъ Тимофѣй Корсунъ
Значковій Полку Лубенського товаришъ Василь Бѣлобаба
Значковій Полку Лубенського товаришъ Максимъ Григоровичъ
Значковій Полку Лубенського товаришъ Омелянъ Остаповъ
Атаманъ сотенний Городиский Іванъ Вишневский
Значковий Полку Лубенського товаришъ Григорій Пѣтровский
Значковий Полку Лубенського товаришъ Іван Коренѣцкий
Абшитованій значковий товаришъ Іванъ Мазуревский
Значковий товаришъ Романъ Щербина
Атаманъ сотенний Смѣлянскій Семен Горошковскій
Полку Лубенського значковой товаришъ Григорей Косичъ
Значковий Полку Лубенського товаришъ Іосифъ Литвиненко
Значковий Полку Лубенського товаришъ Федоръ Литвиненко
Атаманъ сотеній перво Сенчанскій Федоръ Тищенко
Абшитованій значковий Полку Лубенського товаришъ Петръ Львовъ
Атаманъ сотенний второ Сенчанскій Стефанъ Матковский
Значковій товаришъ Павелъ Лусовский
Значковий товаришъ Іванъ Салимовский

ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19155, арк. 1–5. Оригінал.

¹ Число не проставлено.

² Абшит – відставка, звільнення від служби.

№ 2

Чолобитна полкової і сотенної старшини та шляхетства Гадяцького полку до російської імператриці Катерини II про встановлення в роді Розумовських спадкового гетьманства¹

Брегадиръ и гадяцкій полковникъ Антон Крижановский
Протопопъ Гадяцкій Григорій Щербацкій
Намѣстникъ Веприцкий Маџимъ Анереевич
Намѣстникъ Лютенский иерей Василий Левенець
Намѣстникъ Комишанский иерей Феодоръ Лавроцкий
Обозный полковій Іванъ Родзянко

Бунчуковій товаришъ Алѣѣй Богаевскій
Бунчуковій товаришъ Василий Пѣратинскій
Бунчуковій товаришъ Владимиръ Велецкій
Судия Полковій Федоръ Война
Писарь Полковій Яковъ Колодяжинскій
Асауль Полковій Осипъ Ситенскій
Асауль Полковій Василь Ковалевскій
Хоружій Полковій Андрей Кондоскалевъ
Полковой хоружій Василий Навроцкій
Сотникъ полковой Гадяцкій Иванъ Манко
Сотникъ Коваліовскій Данило Лесевичъ
Сотникъ Вепріцкій Прокоп Масюкъ
Сотникъ Зенковскій Иванъ Бутовичъ
Сотникъ Лютенскій Ілля Шостаць
Сотникъ Куземинскій Иванъ Трипольскій
Сотникъ Полковій Гадяцкій Герасим Станѣславскій
Сотникъ Зенковецкій Федоръ Жадко
Сотникъ Опошанскій Федоръ Момонтовъ
Сотникъ Рашевскій Павло Зеленскій
Сотникъ Комишанскій Семен Михайловскій
Сотникъ Грунскій Василь Бразонъ
Сотникъ Ковалѣвской Петръ Кирьяковъ
Сотникъ Комишанскій Павелъ Золотаревскій
Сотникъ Опошанскій Лев Б[и]ковскій
Сотникъ Опошанскій Юрій Быковскій
Селитраной компаніи старшій компанейщикъ Данило Тисченко
Войсковій товаришъ Семен Баляскій
Войсковій товаришъ Иванъ Геєвскій
Войсковій товаришъ Назаръ Геєвскій
Войсковій товаришъ Павло Нѣженецъ
Войскови[й] товаришъ Василь Бораковскій
Войсковій товаришъ Степанъ Кирияковъ
Войсковій товаришъ Иванъ Ставѣцкій
Войсковій товаришъ Иванъ Каношановъ
Войсковій товаришъ Степанъ Калатура
Войсковій товаришъ Романъ Пащенко
Войсковій товаришъ Михайло Кырияковъ
Войсковій товаришъ Федоръ Бабарыковъ
Войсковій товаришъ Назаръ Пащенко
Значковій Полку Гадяцкого товарищ и селитерний
компанейщикъ Павло Тимченк[о]
Войсковій товарищъ Пантисѣимонъ Бутовичъ
Писарь суда Полкового Павелъ Илляшевичъ
Значковій товаришъ Иванъ Ставѣцкій
Значковій товаришъ Стефанъ Калинъ
Значковій товаришъ Михайло Тихоновичъ
Значковій товаришъ Гаврилъ Золотаревскій
Значковій товаришъ Михайло Вечорка
Значковій товаришъ Андрей Звяговскій
Значковій товаришъ Давидъ Супруненко
Значковій товаришъ Кирило Лазаревскій

Значковий товаришъ Маѣим Мелникъ
 Значковий товаришъ Павелъ Перекрестовъ
 Значковий товаришъ Федоръ Василиевъ
 Значковий товаришъ Стефанъ Нишевский
 Значковий товаришъ Кодрат Кириченко
 Значковий товаришъ Владимир Ситенский
 Значковий товаришъ Матвѣй Сидоровъ
 Значковий товаришъ Корнѣй Родинъ за себе и вмѣсто неграмотного
 значкового товариша Алеѣѣя Никитова написал
 Значковий товаришъ Василь Луценко
 Значковий товаришъ Грыгорий Пащевский
 Значковой товаришъ Яковъ Пѣрятинский
 Значковий товаришъ Герасим Махота за себе во место значкового
 ж товариша Федора Беленченка по его прошенію подписался
 Значковий товаришъ Иванъ Делякович
 Значковий товаришъ Яковъ Луценко
 Значковий товаришъ Андрей Покачилка
 Значковий товаришъ Романъ Холодовский
 Значковий товаришъ Кирило Стрижак
 Значкови[й] товаришъ Яковъ Пашенко
 Значковий товаришъ Омелянъ Кузменко
 Значковий товаришъ Леонтий Браславецъ
 Значковий товаришъ Иванъ Сѣрацкий
 Значковий товаришъ Грыгорий Еремѣевъ
 Значковий товаришъ Матвѣй Павловский
 Значковий товаришъ Данило Павловский
 Значковий товаришъ Маѣимъ Задирака
 Значковий товаришъ Петро Мокриевич
 Атаманъ сотенній Гадяцкій Наум Маѣовычук
 Атаманъ опошанской второй сотни Пантелѣймонъ [Ба]лясний
 Атаманъ сотенній Веприцкий Яковъ Масюк
 Атаманъ второ Ковалѣвской сотни Василь Кирияковъ
 Атаманъ сотнѣ первой Комишанской Павло Киселеовъ
 Сотни Рашевской атаманъ Маѣимъ Веселовский
 Атаманъ Зенковскій Филипъ Ілков
 Атаманъ сотенній второ Комишанский Иванъ Трояновский
 Перво опошанской сотнѣ атаманъ Федоръ Матвеевъ

ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19155, арк. 7 зв – 9. Уся чолобитна – арк. 6–9.

¹ Оскільки текст цієї чолобитної за змістом ідентичний чолобитній з попереднього опублікованого документа – від Лубенського полку (детальніше про це див. у вступній статті), публікуємо тільки підписи, вміщені після неї.

№ 3

Чолобитна полкової і сотенної старшини та шляхетства Київського полку до російської імператриці Катерини II про встановлення в роді Розумовських спадкового гетьманства¹

Подкоморій Алеѣандеръ Солоніна
 Бунчуковий товаришъ Евстратъ Савич
 Старшини полковие:

Судия Зѣновий Борсук
Писарь Андрей Миткевичъ
Асауль Матвѣй Шумъ
Асаул Стефанъ Барановский
Хоружий Федоръ Шумъ
Хоружий Петр Савенко

²Сотники:

Гоголевскій Антонъ Палчиковскій
Остерски[й] Михайло Солоніна
Козелецкий Павелъ Руголь
Бобровицкий Матвѣй Костинъ
Кіевскій Михайла Гудимъ
Трипѣлскій Исидоръ Журавскій //

Войсковіе товарищи:

Никита Мандрика
Федор Ковановичъ
Андрей Крупянский
Стефанъ Лутай
Стефанъ Пасенко
Онуфрій Пригара
Андрѣй Дияковскій
Василь Пригара
абшитованій Григорій Косенко
Василь Несмѣянъ
Григорей Гудимъ
Андрей Мауль ⁻²

Войсковіе канцеляристи:

Андрей Подвисоцкий
Федоръ Солонина

³Значковіе товарищи:

Іванъ Савенко
Іванъ Гроховскій
Василь Дворецкий
Прокопъ Шумъ
Іванъ Миславскій
Петръ Пасенко
Филиппъ Гриніевичъ
Григорій Полѣтанскій //
Писарь сотенній Кіевскій Павелъ Масловичъ
Асауль сотенній Кіевскій Іванъ Носко
Хоружій сотенній Кіевскій Василь Блажевскій
Сотенній Козелецкий писарь Алексей Подвисоцкий
Хоружий сотенний Козелецкий Іванъ Шахрай ⁻³

ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19155, арк. 12 зв. – 13 зв. Уся чолобитна – арк. 10–13 зв.

¹ Оскільки текст цієї чолобитної за змістом ідентичний чолобитній з попереднього опублікованого документа – від Лубенського полку (детальніше про це див. у вступній статті), публікуємо тільки підписи, вміщені після неї.

² На арк. 13 підписи під чолобитною Київського полку подано в дві колонки.

³ Так само на арк. 13 зв.

№ 4

**Чолобитна полкової і сотенної старшини та шляхетства
Миргородського полку до російської імператриці Катерини II
про встановлення в роді Розумовських спадкового гетьманства¹**

Полковник *Миргородский Федор Остроградский*
 Бунчуковій товаришъ *Петръ Галецький*
 Бунчуковій товаришъ *Василь Родзянка*
 Абшитованій бунчуковій товаришъ *Василей Остроградской*
 Бунчуковій товаришъ *Андрей Остроградской*
 Бунчуковій товаришъ *Димян Оболонский*
 Обозній Полковій *Миргородский Іеремѣй Родзянка*
 Судья Полку *Миргородского Петръ Заляховський*
 Писарь полковий *Миргородский Матвѣй Ляховичъ*
 Асаулъ Полковий *Миргородский Данило Бапран*
 Асаулъ Полковий *Миргородский Тихонъ Калнѣцкий*
 Хоружий Полковий *Миргородский Мѣрко [Марко] Козиненковъ*
 Хоружій Полковий *Миргородский Яковъ Зарудний*
³⁶ Сотникъ *Шишацкий Федоръ Яковенко*
 Сотникъ *Власовскій Прокопъ Майборода*
 Сотникъ *Богацький Іюсифъ Стефановичъ*
 Сотникъ *Кременчуцький Яковъ Гавриловъ*
 Сотникъ *Яресковскій Афтанасъ Попатенко*
 Сотникъ *Устивицьки[й] Кирило Каракашъ*
 Сотникъ *Бѣлоцерковскій Василъ Жученко*
 Сотникъ *Остаповскій Григорей Базилевскій*
 Сотникъ *второй Полковий Миргородский Александръ Попатенко*
 Сотникъ *Голтвянскій Іосифъ Павелко*
 Сотникъ *Городиский Іванъ Кодинецъ*
 Сотникъ *Омелницький Николай Остроградскій*
 Сотникъ *Григорій Рудъ //*
 Войсковій товаришъ *Кирило Волѣвачъ*
 Войсковий товаришъ *Матвѣй Косяровскій*
 Войсковий товаришъ *Дмитрей Сволява*
 Войсковий товаришъ *Владимер Остроградский*
 Войсковий товаришъ *Іванъ Гершунъ*
 Войсковій товаришъ *Трофимъ Михайловъ*
 Войсковий канцеляристъ *Андрей Устимовичъ*
 Войсковий канцеляристъ *Іванъ Базилевскій*
 Атаманъ *Сотнѣ первой Миргородской Григорий Іосифовъ*
 Атаманъ *Сотенный Хоролскій Стефанъ Штѣмпль*
 Атаманъ *Іванъ [...]*
 Атаманъ *сотенный Потоцкой Елисей Волѣвачъ*⁻²
 Судовий писарь *Андрій Ба[...]*
 Значковий товаришъ *Григорий Байдакъ*
 Значковий товаришъ *Емеліян Якубовичъ*
 Значковий товаришъ *Семенъ Короленко*
 Значковий товаришъ *Ісидор Вишніовскій*
 Значковий товаришъ *Павелъ Дынісовъ*
 Значковий товаришъ *Захарий Шкурка*

Значковий товаришъ Андрѣй Горонескулъ
Значковий товаришъ Іванъ Кириловъ
Значковий товаришъ Данило Кочевский
Значковий товаришъ Ігнатъ Полиневский
Значковий товаришъ Гргорій Короленко
Значковий товаришъ Яковъ Золотаревский
Значковий товаришъ Стефанъ Устимовичъ
Значковий товаришъ Яковъ Сенча
Значковий товаришъ Григорій Андрузький
Значковий товаришъ Іванъ Павелко
Значковие товариши Кирило і Михайло Роменские
Значковий товаришъ Федор Шевченко
Значковие товариши Іюсифъ и Афанасий Кирилови
Значковий товаришъ Герасим Заславский
Значковий товаришъ Маѣимъ Барабашевъ
Значковий товаришъ Іванъ Мѣзинъ
Значковий товаришъ Кондратъ Луценко
Значковий товаришъ Федор Комендатенко
Значковий товаришъ Іванъ Бобохъ
Значковий товаришъ Маѣим Тимофѣевъ
Значковие товариши Лукян и Алексѣй Боровиковские

Скріпа на чолобитній Миргородського полку: Писарь // полковый // Матвѣй // Ляховичъ

ЦДАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 19155, арк. 15 зв. – 16 зв. Уся чолобитна – арк. 14–16 зв.

¹ Оскільки текст цієї чолобитної за змістом ідентичний чолобитній з попереднього опублікованого документа – від Лубенського полку (детальніше про це див. у вступній статті), публікуємо тільки підписи, вміщені після неї.

² На арк. 16 підписи під чолобитною Миргородського полку подано в дві колонки.

**Sukhykh L., Vovk O.
Kyrylo Pozumovs'kyi: An Attempt
of Identifying Hereditary Hetmanate**

The publication deals with four petitions to the Russian Empress Catherine II submitted by Lubens'kyi, Hadiats'kyi, Kyivs'kyi and Myrhorods'kyi regiments with regard to implementation of the Rozumovs'kys hereditary hetmanate in Ukraine. Signed by major sergeants and the gentry, the petitions were written in February, 1764. The article also includes historical retrospective: it describes numerous attempts (starting from Bogdan Khmelnyts'kyi) with respect to establishment of hereditary hetmanate which would have been of significant importance for strengthening and development of Ukrainian Kozak state.